

ПОНЯТИЕТО „ДЗИН ЧИЕН“ (ЗЛАТНИ ПАРИ/МОНЕТИ) ПРЕЗ VII–VIII В. В КИТАЙ

Искра Мангова-Стоянова

Понятието „дзин чиен“ (jīn qián, 金钱), буквално в превод „златни пари/монети“, представлява интерес заради факта, че в Китай през този период, а именно – династия Тан (618–908 г.), монетите в обращение са *кайюен тунбао* (kǎiyuán tōngbǎo, 开元通宝) – кръгли медни монети с квадратен отвор по средата.

След като приложим и разгледаме писмени и веществени източници, ще се опитаме да отговорим на въпроса дали понятието „дзин чиен“ е синоним на съществуващата вече транскрибирана дума в съвременната наука „суолидъ“ (suolide, 索里得) – солид¹.

През изминалия век на територията на Китай са открити много съкровища и ценни предмети, заравяни при погребални ритуали и датирани от периода на династия Тан, които доказват съществуващите връзки между Изтока и Запада по това време. Множеството открития са основно от северен Китай – автономен район Синдзян (Xinjiang), провинциите Шаанси (Shaanxi), Хънан (Henan) и Манджурия. Сред тези открития са сребърни монети от Сасанидска Персия и златни монети от Византийската империя.

В представите на неримските народи, Византия е благоденстваща и богата държава, с великолепни градове и плодородни поля. С най-голяма слава, разбира се, се ползва Константинопол. Често пъти възхищението от този цветущ град е следвано от непреодолимото желание да бъде завладян и разграбен, но понякога варварите търсят мирни пътища да се доберат до богатствата на Византия. За целта стават наемници или федерати. Всяващите ужас до V в. хуни, след смъртта на Атила сами предлагат военната си сила за продан. Срещу нарастващите сили на варварския свят само оръжието не е достатъчно, а е необходима ловка дипломатическа игра, поради което изучаването на варварския свят става постоянна грижа на византийските политици. Интересът към варварите обхваща твърде широк регистър – изучават се и се анализират нравите,

традициите, религиозните вявания, битът и обичаите, приятелите и неприятелите, слабостите и добродетелите. Особено внимание се отделя на възможността за подкупничество. Повечето от пограничните племена получават *анона* (вид специално възнаграждение), срещу което поемат задължението да пазят границите. Понякога в литературата, поради недостатъчно познаване на византийската дипломация, тази практика се окачествява като “плащане на данък”, което у малките народи поражда неоснователни изблици на гордост. От гледище на византийските международни отношения обаче, чрез *аноната* или *трибута*, империята “заплащала мира”, тъй като се приема, че това е по-евтино от коя да е война (Бакалов: 2006, 156–157).

Византийски солиди са намерени например на териториите, населявани от западните тюрки, което навежда на въпроса как тези монети са навлезли във вътрешността на Евразия. От 502 година, войната между Византия и Сасанидска Персия продължава около един век като по този начин западните тюрки навлизат в полезрението на византийския император. През 567 година в Константинопол пристига първата делегация на кагана/хана, предвождана от согдиеца Maniah, като целта им била да търгуват коприната директно с римляните. Император Юстин II обърнал по-голямо внимание обаче на стратегическата важност на тази визита – Византия и западните тюрки сключват съюз, и по този начин няколко византийски делегации пристигат в земите на Западнотюркския хаганат (Blockey: 1985). Този съюз се поразклатил към 576 г. когато Византия нарушава обещанието си и приема аварите, които пък са врагове на тюрките. В същото време военните конфликти между западните тюрки и сасанидска Персия в централна Азия се разпалват отново, като се редуват спечелени и загубени битки от двете страни. Когато обаче сасанидския император Khosrou (590–628) започва да атакува граничните територии на Византия в западна Азия, император Мавриций (582–602) отново се съюзява с тюрките срещу общия враг – Персия. Този нов съюз между западните тюрки и Византия е споменат и от арменския историк Movses Dasxuranci, а неговите записки разбулват тайни за подаръците на византийския император Ираклий, които е изпращал в замяна:

“Той екипирал и инструктирал един от благородниците си на име Андре, можещ и интелигентен човек, изпращайки го с обещания за огромни и безбройни богатства, казвайки: ‘Ако ми помогнат

ревностно, аз от своя страна ще задоволя жаждата на тези отворителни, обичащи златото космати племена” (Dowsett: 1961).

Според това сведение, византийският император считал тюрките за племе, обичащо златото. Следователно солидите били основния подарък от византийците за аварите. В края на 579 г. при подписването на мирен договор с аварите, Византия им обещава анона (трибут) от 80 000 солиди.

До 1980 г. се е смятало, че златните солиди са явно доказателство за пряка връзка между византийската и китайската империи, което довело до седемте посещения на римски емисари, споменати в танската литература. След 1980 г. обаче, много учени и изследователи започнали да свързват златните монети с проспериращата международна търговия по Пътя на коприната. Според тях по-скоро согдийците, отколкото византийците пренесли монетите в замяна на коприна. В други статии² сме разглеждали въпроса за навлизането и видовете на византийските златни монети в Китай, и няма как тук да пренебрегнем помощта на согдийците.

От VI до VIII век, валутата в обращение в Согдиана били сасанидските сребърни монети и местните медни. Златните монети, които се появявали включвали византийски солиди и 5 вида златни сасанидски възпоменателни монети, открити в Мерв (Merv) през управлението на Шапур II (309–379). За разлика от големия брой сребърни сасанидски монети, които имали важна роля в местната икономика, паричната функция на византийските златни монети в региона не е доказана. Д-р Ал. Неймарк (A. Naumark) изследва два термина в согдийската лексика, които според него вероятно се отнасят до солидите. Единият е **qusr'n**, произлизащ от **qusr** (цезар – титлата на византийският император), а другият е **st'vr**, отнасящ се до **stater** (мярка за тегло на злато). Согдийските източници относно златните монети са малко на брой и изключително неясни, за да ни осигурят доказателства за по-нататъшен анализ, но д-р Неймарк смята, че византийските златни монети не са били в обращение на пазара, а по-скоро са били съхранявани от согдийските търговци като скъпоценности. Каталогът на златни византийски монети и техни фалшификати, съставен от Неймарк, включва 22 фалшификата на солиди и 1 фалшификат на византийска медна монета, т.е. половината от общо 40 открити монети са имитативни солиди. Повечето фалшификати са с дебелина 1 мм и тегло по-малко от грам. Тази бройка обаче, може и да не е точна, защото вероятно някои от монетите, сметнати за оригинални могат да

бъдат добре изработени фалшификати, погрешно идентифицирани, в резултат на липсата на експертиза по византийска нумизматика, а и вероятно са с местен произход.

Както вече споменах, согдийските източници са ограничени, но информацията относно употребата на златните монети все пак може да се извлече от танските източници. *Сифан дзи* (Xifang ji, 西方记) от *Тундиен* (Tongdian, 通典), свитък 193 (juan 193) гласи:

“Хората от царство Кан (Kang) (съвр. Samarkand) смятат първия ден от юни за Нова година. Когато дойде този ден, царят и обикновените хора обличат новите си дрехи, и подстригват косата и брадата си. В горите на изток от столицата си празнуват седем дни като яздят коне и стрелят с лък. През последния ден поставят златна монета за цел и който улучи монетата, сяда на трона за един ден.”

Археологическите данни показват, че солидите били златните монети в Согдиана от VI до VIII век, следователно златната монета от записките може да се смята, че е или истински солид, или негов фалшификат. Ето тази роля на златните монети при новогодишните празненства заслужава вниманието ни, тъй като щом стрелецът, който улучи златната монета се качва на престола за ден, то тогава солидите са се свързвали с достъп до властта. Така солидите, наричани **qusr'n**, т.е. цезари или цезарски, показват връзката между златните монети и титлата на византийския император. Естествено етимологията на тази дума може да произлиза от изображението на императора от едната страна на монетата (Lin Ying, *Sogdians and Imitations of Byzantine Gold Coins*).

В документ № 1040, открит от Отани Накао в Турфан, и който сега се съхранява в Университетската библиотека Рюкоку в Япония, можем да извлечем сведения, че заедно с писмата, изпращани от управниците на Западните тюрки, били закрепяни и подаръци (Lin, Ying. *The Gold coins of Khagan*):

1. златна монета – *дзинчиен*, прикрепена към писмо на *Тоулиу Ши* (Touliu Shi) като подарък от хана.

2. *Дзяби Танхан Дагуан* (Jiabi Tanhan Daguan) добавил златна монета – *дзинчиен* към писмото като подарък от *Кадун* (жена на хана), както и черен кон, книга и коприна – този документ е наименован *Гаочан недатиран* (края на VI или началото на VII век).

Преди да продължим с изводите, трябва да се спрем на историческото значение на *дзинчиен* – “златни пари” в китайските източници. Както стана ясно от VI до VIII век, златните византийски, сребърните сасанидски и китайските медни монети представлявали валутата за международна търговия в Евразия до появата на ислямските монети в средата на VIII век. Сасанидските сребърни монети доста дълго време били в обращение в Турфан, важна транзитна точка по Пътя на коприната.

В различни документи, открити в Турфан, сасанидските монети са наричани *инчиен* (*yinqian*, 银钱) – “сребърни монети/пари”, без да се използва уточняващото име “персийски” или друго. Следователно можем да заключим, че названието *дзинчиен* в документ № 1040 на Накао се отнася за византийска златна монета или нейна имитация. Откритите в Китай златни монети също предлагат доказателства в защита на тази теза. Почти всички имитативни солиди имат реални прототипи, с изключение на една златна монета на Ардашир III (628–630) (Lin, Ying: 2004).

За разлика от безбройните записки за сасанидските сребърни монети, солидите и техните имитации не играели важна обменна функция, но функцията им като подарък или погребален предмет изглежда доста по-значима. Документ № 1040 на Отани Накао обаче доказва, че някои златни византийски монети навлезли в Турфан като дипломатически дарове от западните тюрки за царство *Гаочан*, т.е. те се превръщат в символ на властта и скъп дар от един владетел за друг.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Солид** – византийска златна монета.

² **“Византийски монети в Китай през династия Тан (618–907 г.)”** – В: Юбилеен сборник 45 години Филологически факултет. Велико Търново, Унив. изд. “Св. св. Кирил и Методий”, 2009, с. 69–74 и **“Персийски и византийски монети, открити в гробове на сем. Шъ в гр. Гуюен, Китай”**. – В: “България, българите и Европа – мит, история, съвремие”. Т. III. Велико Търново, Унив. изд. “Св. св. Кирил и Методий”, 2009, с. 119–127.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. **Бакалов, Г.** Византия – лекционен курс. София, Унив. изд. “Св. Климент Охридски”, 2006.
2. **Blockey, R. C.** The History of Menander the Guardsman, ARCA 17. Liverpool, 1985, pp. 171–179.
3. **Dowsett, C. J. F.** Movses Dasxuranci, The History of the Caucasion Albanians, Book 2, Ch. 12. Oxford, 1961.
4. **Lin, Ying.** The Gold coins of Khagan: Western Turks and the Eastwards Diffusion of Solidus, online.
5. **Lin, Ying.** Sogdians and Imitations of Byzantine Gold Coin Unearthed in the Heartland of China, online.
www.transoxiana.org/Eran/Articles/lin_ying.html
6. **Lin, Ying.** Solidus: From Constantinople to Chang’an. Beijing, 2004.